

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

**TEZĂ DE DOCTORAT
(REZUMAT)**

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Mircea BRAGA

Doctorand:

Mihaela-Claudia CONDRAT (POP)

Alba Iulia

2011

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

**STRUCTURI ALE IMAGINARULUI RELIGIOS ÎN
POEZIE DIN PERSPECTIVA TEOLOGIEI LITERARE,
*LITERATURTHEOLOGIE***

(REZUMAT)

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Mircea BRAGA

Doctorand:

Mihaela-Claudia CONDRAT (POP)

CUPRINS

INTRODUCERE.....	6
-------------------------	----------

PARTEA ÎNTÂI INTRODUCERE ÎN IMAGINARUL RELIGIOS

1. ARGUMENT METODOLOGIC.....	12
1.1. Imaginarul secolului al XX-lea	12
1.2. Imaginea – oglinda imaginarului. Teorii, funcții, interacțiuni	18
1.2.1. Ontofania imaginii.....	21
1.2.2. Imaginea ca semn.....	22
1.2.3. Imaginea icoană – paradigma imaginarului religios.....	25
1.3. Mitul – resortul cheie al imaginarului religios.....	29
1.4. Imaginarul religios și literatura.....	33
2. IMAGINARUL RELIGIOS ROMÂNESC.....	37
2.1. Începuturi, influențe, evoluții.....	37
2.2. Imaginarul religios românesc – topos de inspirație slavo-bizantin.....	40
2.3. Forme ale liricii religioase.....	44
2.3.1. Poezia ecleziastică-sacerdotală: innurile, condacele, canoanele, acatistele.....	45
2.3.1. Psalmul.....	48

PARTEA DOUA STRUCTURI ALE IMAGINARULUI RELIGIOS ÎN POEZIE

3. ABORDĂRI TERMINOLOGICE ALE IMAGINARULUI RELIGIOS ÎN POEZIE	53
.....	53
3.1. Conceptele de poezie religioasă vs poezie creștină. Teopoetica și teologia literară – <i>Literaturtheologie</i>	53
3.2. Conștiința artistică - conștiința morală. Interacțiuni.....	60
3.3. Competența religioasă și metamorfoza mitului blagian.....	65
3.4. Competența creștină și competența teologică. Despre sentimentul tanatic la Nichifor Crainic și Magda Isanos.....	67
3.5. Factorii constitutivi ai creației creștine: autor, mijloace, receptor.....	73
3.6. Excurs poetic: de la imaginea religioasă la fiorul mistic.....	76

4. STRUCTURA DE TIP EKSTATIC	86
4.1. Prezentare. Trăsături. Formule lirice specifice.....	86
4.2. Explicarea sentimentului religios-creștin.....	88
4.3. Principiul luminii în poezia religioasă. Sofianicul.....	99
4.3.1. Imaginea zborului – manifestare indirectă a luminii.....	108
4.4. Excurs poetic: despre funcția mesianică a poeziei religioase.....	110
5. STRUCTURA DE TIP ENSTATIC.....	122
5.1. Prezentare. Trăsături. Formule specifice.....	122
5.2. Categoriile metaestetice: sacrul și profanul în imaginarul liric. Imaginile antinomice ale sacrului: imaginea iubirii, a așteptării și a izolării vs imaginea paradisului, a îngerului și a femeii.....	129
5.3. Trei tipuri de desacralizare constructivă. De la imaginea arhetipală la imaginea anarhetipală a sacrului: <i>Paradis în destrămare</i> – Lucian Blaga, <i>Heruvim bolnav</i> – T. Arghezi, <i>Eva</i> – V. Voiculescu.....	136
5.4. Excurs poetic: legătura dintre sacru, realitate și imagine.....	146
PARTEA TREIA	
TREI TIPURI DE IMAGINAR	
6. STRUCTURA IMAGINII TIMP ÎN LIRICA RELIGIOASĂ VOICULESCIANĂ. TOPOSUL VOICULESCIAN – CATALIZATOR AL VEȘNICIEI ȘI IPOSTAZELE EULUI LIRIC.....	153
6.1. Valențele timpului în creația poetică voiculesciană.....	154
6.2. Toposul voiculescian – catalizator al veșniciei.....	162
6.3. Ipostazele eului liric voiculescian.....	164
6.3.1. Ipostaza meditativă.....	165
6.3.2. Ipostaza contemplativă.....	168
6.3.3. A patra ipostază – dualitatea eului liric.....	171
6.4. Erosul ca valență arhetipală a sacrului voiculescian.....	173
7. STRUCTURA VERTICALĂ A IMAGINII POETICE ÎN LIRICA LUI NICHIFOR CRAINIC.....	175
7.1. Simbolurile ascensionale: pământ, copac, pasăre – paradigma imaginilor chtonice.....	176
7.2. Izomorfismul simbolurilor spectaculare: lumina, <i>numinosul</i> , sofianicul.....	179
8. MISTICĂ ȘI POETICĂ. IMNELE ACATIST ALE LUI DANIL SANDU TUDOR	
.....	183

8.1. Textele-normă, textele mistice – Imnele-acatist.....	184
8.2. Poeticul – mijloc de coagulare a textului-normă.....	189
8.3. Poeziile isihastice – modul mistic de comunicare cu Dumnezeu.....	194
8.4. Motivul timpului și al luminii în creația lui Daniil Sandu Tudor.....	200
8.5. Motivul focului – motivul purificării, al arderii lăuntrice.....	202
CONCLUZII.....	207
BIBLIOGRAFIE.....	210

Teza de doctorat *Structuri ale imaginarului religios în poezie din perspectiva teologiei literare, Literaturtheologie* abordează un segment al literaturii române mai puțin dezbătut de critica ante- și postdecembristă, și anume, poezia religioasă privită din unghiul de vedere al structurării imaginarului poetic, al coagulării imaginilor religioase în micro- sau macrostructuri din creația poezilor Lucian Blaga, Tudor Arghezi, V. Voiculescu, Nichifor Crainic, Daniil Sandu Tudor.

Nu am urmărit tratarea diacronică a subiectului, preocuparea principală a fost aceea de a surprinde tocmai schimbările și modul de *mișcare* ale imaginilor, dinamica lor din traseul poetic-imaginativ al poezilor mai sus citați care nu întâmplător au folosit religiosul (în complexitatea și ansamblul lui) ca suport creativ, alături de mobilitate politică, de proliferare a ideologiei politice interbelice de dreapta (Nichifor Crainic).

Metoda analitico-structurală aplicată în cercetarea noastră are rolul de a depista principalele imagini religioase-nucleu și analizarea lor în contextul textului poetic, al spațiului și contextului teologico-literar. Elementul inovativ îl constituie explicarea acestui tip de analiză din perspectiva teologiei literare, *Literaturtheologie*, un concept nou în spațiul critic românesc, preluat din teoriile scriitorilor germani Karl-Josef Kuschel, Gisbert Kranz, Georg Langenhorst ș.a.

Cuvintele-cheie folosite în această teză sunt: *Literaturtheologie*, *Theopoesie*, imaginar religios, imagine, icoană, religie, sacru, numions, poezie creștină, poezie religioasă, poet inspirat, poet artizan, conștiință artistică, conștiință morală, sofianic, psalm, rugăciune, imn, mistică, sacralizare, desacralizare, Dumnezeu, *homo religiosus*, înger, ființă, existență, ritual, mesianic, transcendent, comuniune, tradiționalism, modernism, autohtonizare, poetică, mit, arhetip, anarhetip, cronotop etc.

Lucrarea este structurată în trei părți, prima este o introducere sumară în imaginarul religios, a doua stabilește câteva coordonate terminologice în legătură cu poezia religioasă, poezia creștină, theopoesia, teologia literară-*Literaturtheologie* și tratează două structuri ale imaginarului în poezie: structura ekstatică și enstatică, ca în ultima parte să ne ocupăm de cercetarea a trei tipuri de imaginar la poezii V. Voiculescu, Nichifor Crainic și Daniil Sandu Tudor.

Introducerea are rolul de a familiariza cititorul cu cercetările realizate în domeniul imaginarului religios, de a prezenta principalele specii ale liricii religioase care se dezvoltă mai cu seamă în perioada interbelică: psalmul, poezia-rugăciune, imnul religios, poezia mariologică, anghelopoezia reprezentată de poezii mai sus citați, dar și de alții care abordează tangențial acest tip de poezie, Lucian Blaga, Tudor Arghezi. O trăsătură dominantă a imaginarului religios interbelic e cea *de armonizare și echilibrare a formulei lirice religioase*. Dacă anumiți critici observau că perioada interbelică reprezintă o fază de interiorizare și maturizare a formulei lirice, un aspect important de menționat, specific acestei perioade e cel de echilibrare a poeziei religioase, care până la acea vreme fusese tratată doar *ocazional*, mai mult de învățații clerici decât de poezii laici.

În primul capitol dedicat teoriei imaginarului am dorit să surprindem principalele moduri de fuzionare ale imaginilor din cadrul imaginarului religios, imagini raportate la arhetip, prototip, mit, cronotop constitutiv, dar intenția a fost și aceea de a decela câteva idei cu privire la reflectarea unor imagini mitice în opera poetică. Am afirmat că instaurarea lumii imaginilor în secolul XX a fost cauzată de amplificarea ideilor materialist-pozitivistice care puneau într-un con de umbră imaginația, partea „slabă” a umanității, limitată și tolerată doar în creațiile poetice și în operele de artă¹, iar, pe de altă parte, o dată cu avântul științei devine mai acută problema raportării eului la un plan transcendent. Mircea Eliade spunea că nimic din toate aceste transformări nu ar fi ceva nou în istoria umanității, se constată o repetare a acelorași situații, dar încorporate în altă matcă a istoriei. Timpul cosmic nu este „ireversibil, ci reversibil, ciclic și atât de important pentru umanitate”². Într-un interviu acordat lui J. Louis Ferrier, amintitul istoric al religiilor admitea ideea că interesul crescând pentru mituri și simboluri în secolul XX se datorează și faptului că civilizația modernă trăiește un adevărat regres spiritual, iar omul, de obicei, are tendința „de a se întoarce la el însuși pe drumul cel mai lung”³. Nexul causal al dezvoltării științei imaginarului se leagă de unul dintre simptomele postmodernismului și anume pierderea certitudinii ontologice; lupta omului cu „asaltul” imaginilor venite din toate sferile a dus la o augmentare a rolului imaginației în viața omului, dar și în cea a „imaginilor”. Ca atare, s-a constatat că relația dintre om și mediul fizic nu mai poate fi înțeleasă ca o conexiune nemediată, „umanitatea și lumea se întâlnesc pe interfața extraordinar de complexă a reprezentărilor imaginare”⁴. Drept pentru care, studierea imaginii – înțeleasă ca o proiecție conștientă a inconștientului colectiv, ca să adoptăm părerea jungiană⁵ – devine, în plin secol XX, necesitate primă. G. Durand, în *Structurile antropologice ale imaginarului*, realizează o „comprehensiune antropologică” a imaginilor în două regimuri: diurn și nocturn. El încearcă să suprimă tăietura (*Spaltung*) dintre rațional și imaginar și să prezinte, structuralist, „traseele” antropologice ale imaginarului⁶. Fie că se vorbește de imaginar filozofic, istoric, lingvistic, artistic, social sau cotidian, noțiunea aceasta pare greu de prins într-o taxonomie – dovedindu-se rebelă față de rigorile științei. Termenul s-a manifestat în decursul istoriei literare sub diferite sinonime: fantazie, fantastic, imaginație, evaziune. În ceea ce privește clasificarea imaginilor putem avea *imagini simbol* (J. Burgos)⁷, imagini-semn care în corelație cu altele „nasc” acele

¹ Vezi Gilbert Durand, *Introducere în mitologie. Mituri și societăți*. Traducere de Corin Braga, Cluj, Editura Dacia, 2004, p. 37.

² Mircea Eliade, *Întâlnirea cu sacrul*. Volum îngrijit de Cristian Bădiliță în colaborare cu Paul Barbăneagră, Cluj, Editura Echinoc, 2001, p. 27.

³ *Ibidem*.

⁴ Corin Braga, *Teoria și practica imaginii*, „Caietele Echinoc”, vol. 2, Cluj, Editura Dacia, 2001, p. 6.

⁵ C. G. Jung, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*. Traducere de Dana Verescu și Vasile Dem Zamfirescu, București, Editura Trei, 2003, p. 27.

⁶ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Universul Enciclopedic, 2000, p. 19.

⁷ Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*. Traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea. Prefață de Gabriela Duda, București, Editura Univers, 1998, p. 7.

„imagini vii” care se înscriu într-un spațiu vectorial. Dintr-un alt punct de vedere, putem avea imagini inconștiente, verbale, matriciale, psihice sau materiale.

Remarcăm, de pildă, în simbolismul creștin, păstrarea imaginii *înghițirii*, ca mijloc vital al conservării sacralului. Hristos e în același timp Marele Pescar care adună oamenii, dar și peștele care se lasă înghițit, mâncat. Înghițitorul devine și înghițit. Hristos este și „hrană spirituală” ce trebuie îngurgitată, și cel care oferă hrană. Peștele, afirmă Gilbert Durand, are aproape întotdeauna semnificația unei reabilitări a instinctelor primordiale. În mitologia babiloniană, Oannes, simbolizând tipul zeului-pește, sare în ajutorul mării zeițe Ishtar – ea însăși o sirenă cu coadă de pește. Iar în mitologiile europene nu lipsesc astfel de reprezentări în care se asociază simbolul peștelui cu tema feminității materne (femeia sirenă), cum, de altfel, nu lipsesc nici în religiile asiatice. Imaginea mielului – din nou bipolară – în religia creștină îl întruchipează pe Hristos ca fiind Blândul Păstor și mielul sacrificat. Această imagine este asociată, ca și în celelalte mitologii europene, de către G. Durand, imaginii lunii, mielul fiind un animal lunar, erou și martir, deopotrivă blând și inofensiv, simbolizând jertfa lui Hristos care, potrivit Evangheliilor, s-a lăsat dus la moarte, „ca un miel spre junghiere”. Pe lângă acest gen de *imagine-simbol* întâlnim în imaginarul religios și valorificarea *imaginii-icoană*⁸, în care s-a încercat reprezentarea „revelațiilor dumnezeiești” (Sfântul Ioan Damaschin), a chipului divin, anonimă primilor creștini, dar care a declanșat unul din cele mai puternice conflicte din istoria bisericii, iconoclasmul.

Cel de-al doilea capitol are rolul de a stabili câteva repere cu privire la *toposul* imaginarului religios românesc, de inspirație bizantină, filtrat de credințele populare, numite generic de Lucian Blaga, credințe sofianice. Textele sacre, traduceri, manuscrisele au servit ca bază de dezvoltare a imaginarului religios, specia cea mai prolifică a literaturii creștine bizantine, preluată de toate țările încreștinate fiind imnul religios, slavoslovie. Derivată din psalmii de laudă ai lui David și din poezia veche siriacă, poezia imnografică s-a dezvoltat la noi prin clerici și cărturari învățați preocupați de religios (episcopul Niceta de Remesiana, monahul Filotei, domnitorul Petru Cercel ș.a.) Istoria literaturii noastre începe sub auspiciile genului liric care, până să-și formeze o conștiință de sine, fie se subordonează direct profanului, fie sacralului: poezia era destinată „laudelor aduse voievodului sau lui Dumnezeu”⁹ și, în secolul în care putem vorbi de poezie cultă, ea rămâne „expresia unei funcții sacerdotale, nu stihuri pentru solemnitățile inimii”¹⁰. Până în secolul al XIX-lea, când poezia își va câștiga autonomia, formele religiosului liric vor servi ca accesoriu pentru a explicita și îmbogăți viața religioasă. Aceste forme de multe ori inaccesibile limbii simple a mulțimii, vor izola, însă, poezia într-un „turn de

---

⁸ Vezi Egon Sendler, *Icoana, imaginea nevăzutului: elemente de teologie, estetică și tehnică*. Traducere din limba franceză de Ioana Caragiu, Florin Caragiu și monahia Ilie Doinița Teodosia, București, Editura Sofia, 2005; Leonid Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*. Traducere din limba engleză de Anca Popescu, București, Editura Sofia, 2003; Michel Quenot, *Icoana, fereastră spre absolut*. Traducere, prefată și note de pr. dr. Vasile Răducă, București, Editura Enciclopedică, 1993.

⁹ Al. Alexianu, *Istoria poeziei culte românești (1570-1830)*, vol.1, București, Editura Majadahonda, 2001, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*.

fildeş” până când poeții moderni vor îmbrăca într-o haină cu totul nouă formele religioase vechi, dându-le expresivitate și culoare. Romantismul și simbolismul vor fi principalele curente care vor reitiera subiecte religioase din epocile anterioare: zbuciumul sufletesc, interogări ale divinității, laudații divine care înalță spiritul, subiecte care în trecut erau doar tangențial abordate.

În *capitolul al treilea*, intitulat *Abordări terminologice ale imaginarului religios în poezie*, am prezentat conceptele de *Literaturtheologie*, *Theopoesie*, precum și cele de poezie religioasă vs poezie creștină. Încă din perioada interbelică, în spațiul american și englez, s-a încercat abordarea literaturii *profane* cu instrumente critice aparținând domeniului teologic, în special când era vorba de texte cu implicite sau explicite trimiteri biblice, cât și invers, interpretarea *Bibliei* cu instrumentele criticii literare. Studiile lui T. S. Eliot, Stanley Romaine Hopper, Amos N. Wilder, Northrop Frye, John Breck ș.a., constituirea unei catedre speciale („Theology and Literature”) și apariția unor reviste interdisciplinare pe această temă au dezvoltat ideea că ar trebui să existe o disciplină și o metodă aparte care să analizeze textele religioase, fie că aparțin autorilor *religioși*, fie *areligioși*. O critică pertinentă nu se poate realiza decât introducând și religiosul în discuție, susține T.S. Eliot: „Literary criticism should be completed by criticism from a definite ethical and theological standpoint [...]. The *greatness* of literature cannot be determined solely by literary standards; though we must remember that whether it is literature or not can be determined only by literary standards”¹¹. Nu credința era factorul determinativ, ci competența și performanța literară, *literarische Kompetenz und literarische Performanz*. Teologia literară, *Literaturtheologie* va fi înțeleasă ca făcând parte din teoria literară care are ca metodă de cercetare analiza transcendentă, *werktranszendierende Analyse* și va cerceta acele opere care abordează direct sau indirect religiosul, tendința fiind cea de a privi elementul creștin dintr-o operă creștină nu *în formă*, ci *în spirit*: „...das christliche der christlichen Dichtung liegt nicht im Stoff, sondern im Geist”¹²: „Mit dem Begriff *Literaturtheologie* soll keineswegs der Übergang von der Literatur zur Theologie als zu einer anderen Disziplin sein gemeint sein, sondern eine Teiltheorie der Literaturwissenschaft im Sinne einer *werktranszendierenden Analyse*...Literaturtheologie ist daher keineswegs...eine spezielle Theologie, sondern eine Teiltheorie der Literaturwissenschaft, der sie sowohl im Hinblick auf ihren Gegenstand wie auch im Hinblick auf ihre Methoden verpflichtet ist”¹³.

---

¹¹ „Critica literară ar trebui să fie completată de un criticism definit dintr-o perspectivă etică și teologică. Măreția literaturii nu poate fi determinată exclusiv de standardele literare, deși trebuie să ne amintim că fie este literatură sau nu, aceasta poate fi determinată numai de standardele literare”. (T. S. Eliot, *Religion and Literature*, p. 10). http://books.google.de/books?id=klIvP2b510wC&pg=PA10&lpg=PA10&dq=When+was+write+the+essay+Religion+and+Literature+from+T.S.+Eliot?&source=bl&ots=peoQ67p1WI&sig=ozPQ_VbEv3NqXu2LhYPTzZsrLYo&hl=d&ei=dQNETeGWNMvsgayvfHPDg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CEAQ6AEwBA#v=onepage&q&f=true, accesat la data de 12.08.2011.

¹² G. Kranz, *Lexikon der christlichen Weltliteratur*, Freiburg, Herder Verlag, 1978, p. 12.

¹³ „Prin termenul de teologie literară nu se are în vedere trecerea de la literatură spre teologie ca spre o total altă disciplină, ci termenul trebuie înțeles ca fiind parte teoretică din literatură în sensul aplicării unei analize transcendente (...) Teologia literară nu este, în acest sens, o teologie specială, ci o parte teoretică a literaturii de la

În ceea ce privește *Theopoezia*, două sunt accepțiunile stabilite acestui termen de critica americană și germană: teopoetice ar fi poeziile care se apropie de rugăciune și care transpun misterul divin în niște imagini inteligibile, atât cât este cu putință, și care pretind, atât din partea poetului, cât și din partea lectorului, un anumit tip de pregătire pentru decodificarea mesajului transmis. O altă accepțiune, care are o rază mai largă de interpretare, se referă la poeziile biblice (*Psalmii, Cântarea Cântărilor*) și la alte poezii care abordează tensiunea dintre cuvânt și Cuvânt, sau dintre necuvânt și Logos, așa cum formula poeta germană Hilde Domin: „Lyrik / das Nichtwort / ausgespannt / zwischen / Wort und Wort”¹⁴. Din această perspectivă, bazată pe competența religioasă și telologică am analizat câteva poezii aparținând lui Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Magda Isanos, încercând să aducem câteva delimitări în ceea ce privește conștiința artistică vs conștiința morală.

Folosind ca surse primare împărțirea imaginarului în două regimuri făcută de Gilbert Durand: diurn și nocturn, studiile despre tipul ekstatic și enstatic ale lui Lucian Blaga, precum și ideile despre valorile religioase ale lui Tudor Vianu, am delimitat în ceea ce privește manifestarea religiosului în poezie două tipuri de structuri: ekstatică și enstatică dezvoltate **în capitolele al patrulea și al cincilea**. Observăm că abordarea religiosului în creația lirică impune o dublă atenție: pe de o parte, este vorba de modul de raportare la divin și de comprehensiune a autorității divine căreia poetul i se adresează (*Joan se sfâșie în pustie* de Lucian Blaga și *Heruvim bolnav* de Tudor Arghezi), pe de altă parte, este relevantă asimilarea acestui *dialog* imaginar de către eul liric. Ambele aserțiuni implică ideea unei diade, ceea ce în limbaj bachelardian s-ar traduce prin dialectica durității și a moliciunii. Toate imaginile se cer trecute prin această dialectică a lui *da și nu, a invitației și excluderii*¹⁵, a *coborârii și înălțării*¹⁶.

Formula de tip *ekstatic* operează cu tipul de imagine care nu pune accent pe interiorizarea sentimentului religios, ci pe explicitarea lui, pe conceptualizare: „Când eram copil, mă jucam cu tine / și-n închipuire te desfăceam cum desfăci o jucărie (...)” (Lucian Blaga, *Psalm*). Pentru unii poeți, temele religioase sunt pretext ludic de explicitare a pulsionilor interioare ale ființei – Lucian Blaga; sau a ideologiei aservite etnicului – Nichifor Crainic; proiectarea *în afară*, în realitatea imediată a sacrului – Tudor Arghezi; sacralizarea/îmbisericirea naturii - Ion Pillat și V. Voiculescu. Formulele specifice de reprezentare a unei atari structuri sunt interogația dramatică, dialogul tragic, psalmul de revoltă/înstrăinare, pilda, parabola, expunerea în oglindă: eul liric vs

---

care împrumută obiectul și metodele de lucru” (Ernst Josef Krzywon, *Möglichkeiten einer Literaturtheologie*, în „Der Evangelische Erzieher. Zeitschrift für Pädagogik und Theologie”, 28. Jahrgang, 1976, p. 21).

¹⁴ Hilde Domin, *Gesammelte Gedichte*, Frankfurt a. M., 1987, p. 227.

¹⁵ „Nu există imagini ale materiei fără această dialectică a invitației și a excluderii, dialectică pe care imaginația o va transpune în nenumărate metafore, dialectică ce se va inversa uneori sub acțiunea unor ciudate ambivalențe, ajungând să definească, de exemplu, o ostilitate ipocrită a moliciunii sau o invitație agasantă a durității. Dar bazele imaginației materiale rezidă în imaginile primordiale ale durității și ale moliciunii”. (Gaston Bachelard, *Pământul și reveriile voinței*. Traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, p. 20).

¹⁶ „Există, de fapt, două atitudini religioase, dintre care una este de *înălțare*, cealaltă de *adâncire*, amândouă cuprinzând însă o persoană diferită de noi și față de care valorile religioase aderă cu legăturile unei atât de adânci solidarități, încât fiecare om nu poate găsi decât un singur Dumnezeu”. (Tudor Vianu, *Opere*, vol. VIII, *Studii de filozofie a culturii*. Ediție îngrijită de George Gană, București, Editura Minerva, 1979, p. 118).

Dumnezeu, iar imaginile predominante sunt imaginea zborului care simbolizează sofiianicul, imaginea-convenție care se transformă în imagine-mesianică (poeziile cu conținut explicit naționalist).

În cazul imaginii convenționale, chiar dacă se îndepărtează de arhetip, se păstrează totuși o legătură cu el printr-o structură minoră de sensuri. În acest tip de imagine „există o omogenitate a semnificantului și a semnificatului”¹⁷, imaginea reprezentând un răspuns, o imaginație, o energie: „images comme réponse. Images comme énergie”¹⁸. Legătura cu arhetipul poate fi ascunsă, dar nu abolită tocmai datorită acestei pulsioni a imaginii de care vorbește Jean Burgos, și care devine singulară nu atât prin dinamism, cât prin plasticitate. Semnificative sunt poeziile *Îngerul* de Lucian Blaga și *L-am lăsat de a trecut* de V. Voiculescu, în care am analizat imaginea îngerului ca imagine-convenție.

În prezentarea structurii de tip *enstatic* am avut în vedere imaginile *interioare* ale eului liric raportat la fenomenul religios, cum anume se construiește imaginea *în interior* a sentimentului religios. Atenția se mută de la imaginea *evadării din sine* a eului liric la porcesul de *invadare a sinelui* ca urmare a unei revelații, a interiorizării unui sentiment/act religios. În lirica blagiană intuim, spre exemplu, un avânt ekstatic, dionisiac, prin imaginea luminii, folosită ca manifestare a iubirii și a setei de cunoaștere *care ucide* (poeziile aparținând mai ales volumului *Poemele luminii*, dar nu numai). Poetul este interesat mai mult de crearea unor constelații nocturne ce reflectă *lumina neagră*, rezultat al proiecției luminii soarelui pe discul lunii: „...luna este un *soare oglindit*, ea radiază o lumină secundă, niciodată una directă. Este un loc de răsfrângere în abis a soarelui rațional, și în această oglindire lumina apolinică își pierde facultatea ordonatoare”¹⁹. În același imaginar intuim, însă, și un enstatism naturalist, panist, de retragere a eului spre starea de somn (în special în volumul *Lauda somnului*) și spre contemplarea materialității. Componenta descendentă, catabazică vine ca o componentă firească a imaginarului blagian, după extazul dionisiac, de contopire energetică a omului cu cosmosul. În acest tip de structură imaginile care primează sunt cele ale sacrului și profanului, privite ca și categorii metaestetice. Am analizat imaginile antinomice ale sacrului: imaginea iubirii, a așteptării și a izolării vs imaginea paradisului, a îngerului și a femeii, toate întâlnite în lirica poeților deja menționați (Lucian Blaga, Tudor Arghezi, V. Voiculescu, Nichifor Crainic). Există opere literare în care modelul arhetipal este deconstruit, secularizat, „aruncat în neant”.

În structura operelor lirice am identificat tipul de imagine *anarhică* (concept propus de Corin Braga în analizarea unor tipuri de romane) în care arhetipul nu mai funcționează după normele imprimare de mitul sau simbolul ce-l țin pe o traiectorie transcendentă, ci e fărâmițat de alte simboluri în imagini anarhice, care mai păstrează, sau nu, legătura cu imaginea arhetipală²⁰. Demersul ține de intenția auctorială, „printr-un dinamism extrinsec” (Gilbert Durand) imaginile arhetipale, coordonate de imaginația eului liric se pot converti în anarhetipuri, adică în imagini care nu mai converg spre un centru, în cazul subiectului nostru, spre sacru. Imaginea paradisului este percepută în opera poeților citați ca un loc generator de sacru, însă în același timp reprezintă și un simbol valorificabil, a unei stări mai mult decât a unui topos anume,

¹⁷ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, p. 28.

¹⁸ Henri Michaux, *Emergences-Résurgences*, Genève, Skira, 1987, p. 84.

¹⁹ Corin Braga, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, Iași, Institutul European, 1998, p. 152.

²⁰ „...anarhetipul ar fi un arhetip sfărâmat, un arhetip în care centrul de sens, centrul transcendent al operei, a fost pulverizat”, (Corin Braga, *Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 19; idem, *De la arhetip la anarhetip*, pp. 249-255).

a stării genuine, de copilărie și inocență. Cum această stare paradisiacă a fost pierdută, se dorește recâștigată prin anumite reimaginări și retrairi ale vârstei mirifice. Or, pentru ca această imagine să fie reconstruită de eul liric, ea trebuie mai întâi să fie pulverizată, desacralizată în mai multe *bazine semantice* secundare (Gilbert Durand) din care dispare relația de dependență. Experiența sacrului în acest caz este percepută ambivalent, *in absentia*, nu în sensul nerecunoașterii lui, ci, așa cum aprecia criticul Ion Pop, „al incapacității eului de a-l trăi în chip firesc și armonios”²¹.

Imaginea femeii în lirica religioasă a migrat de la simbolul carnalului și al ispitei (*Eva*), spre imaginea fecioarei proteguitoare (V. Voiculescu, *Lauda, Lumină lină*), imaginea Fecioarei Maria este redată ca mijloc de potențare a *numinosului*, care trimite la protecția divină și la proiecția ascensională. Imaginea *numinoasă* a femeii contravine de regulă arhetipului feminin, care, după Gilbert Durand, ar aparține elementelor telurice, „eternul feminin și sentimentul naturii merg mână-n mână”, în acest caz, Fecioara îndeplinește rol cosmic, de mamă a pământului întors spre cer, ea reprezintă „elementul maternității sub aspectul de pământ hrănitor, sub aspectul sufletului cosmic care hrănește lumile”²² (Paul Evdokimov).

În capitolul al șaselea am prezentat **Structura imaginii timp în lirica religioasă voiculesciană** precum și ipostazele eului liric voiculescian: meditativă, contemplativă, a *patra* ipostază. În imaginarul voiculescian întâlnim două aspecte ale timpului: unul integrat în tradiționalism, de memorare a amintirii străbunilor (*Din Țara Zimbrului*), a șesurilor natale, a copilăriei (*Destin*), care presupune o reapropiere de ritmul naturii, de căutare a sacrului diseminat în teluric, realizat prin diverse mijloace retorice, în special prin alegorie (*Poeme cu îngeri*). Un alt aspect vizează religiosul, surprinde zbaterea ființei, ca a *patra* ipostază (*De Profundis*) care a fost alungată din eternitate. Sentimentul de finitudine e trăit cu o oarecare spaimă, iar timpul e pervertit, spart, fiind perceput peren, ca și trupul. Ipostaza meditativă dezvăluie un spirit însetat de adevăr care dorește apropierea divină, dar care încă nu pornește în căutarea centrului inimii – locul de sălășluire a sacrului (întâlnită în primele volume). În versurile postume, imaginația poetului e concentrată doar spre anumite sfere interioare, trăirea timpului interior devenind problemă cardinală. În acest nou context, de dezvăluire a ipostazei contemplative, timpul e învechit și imuabil: „Clepsidra veche las-o nemișcată”. Imaginarul religios e proiectat ca un periplu de îndumnezeire a ființei, ce traversează nenumărate sfere, până să ajungă simbolic pe Tabor, muntele ce a adăpostit epifania luminii. Starea de contemplare este considerată ca fiind starea în care omul ajunge să-și cunoască propriile neputințe, dar în același timp să le filtreze prin lumina lui Dumnezeu. În acest sens, poetul nu se mai consideră „vinovat că a râvnit” la o anume stare de grație, ci starea de grație i se revelează nevăzut, în inimă. Apropiat de teologia negativă, care „dă asigurări pentru cunoașterea viitoare (...), exprimă conștiința sau evidența misterului ineputabil” (Dumitru Stăniloae), Voiculescu se apropie de un anume fior mistic, încercând să intercaleze în poezie forme de rugăciune curată. Dialectica imaginilor dihotomice: materie-spirit, păcat-virtute constituie un alt avatar al eului liric, care se reflectă cel mai bine în poeziile: *De profundis*, *Zbor*, *Întâia dragoste*, *Tâlhar*, *Nebunul*, *Spovedania*, *Nu din spaimă*, *Strig*, *În van*. Bazându-se pe principiul iovian, „Dumnezeu pe cine iubește, pe acela îl și

²¹ Ion Pop, *Sacrul în poezia lui Lucian Blaga*, în vol. Aurel Pantea (coord.), *Sacrul în poezia românească. Studii și articole*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007, p. 57.

²² Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*. Traducere de Gabriela Moldoveanu, București, Asociația Christiana, 1995, p. 228.

încearcă”, poetul construiește imaginea unui suflet scindat între noaptea păcatului și lumina virtuții.

În capitolul al șaptelea am surprins dialectica imaginilor ascensionale, vectoriale în imaginarul lui Nichifor Crainic. Zborul se leagă de ideea de aspirație, de dorință de recunoaștere și recâștigare a unui statut, acela de *a locui* mai aproape de cer. El reprezintă un motiv de a pătrunde în lumea de sus, asemeni păsărilor. Senzorial, poetul construiește această realitate folosindu-se de toate microimaginile subsumate imaginii de zbor, cum ar fi imagini vizuale: aripa, săgeata; imagini auditive: fâlfăitul, prezente în poeziile *Întoarcerea*, *Poetul*, *Amiaza*, *Șoim peste prăpastie*, *Cântec*, *Desmărginire*. Motivul icaric semnifică doar aspirația spre înălțimi, căderea e privită de eul liric tot ca o modalitate de revenire și de luptă cu obiectul cuceririi. Latura negativă a ideii de zbor e poposirea în noapte, în întuneric, dar acest element nu ocupă un spațiu amplu în constituirea poeticii verticalității. Simbolul central e *pasărea*, fie că e vorba de ciocârlie, de vultur sau șoim, pasărea întregește ideea de puritate, de lumină. Bachelard prezintă ciocârlia, spre exemplu, ca fiind o pasăre uraniană, desîncarnată, cu principii pur spirituale. Șoimul simbolizează în Egiptul antic chiar principiul ceresc, el reprezentând și „victoria principiului masculin, diurn și solar, asupra celui feminin, nocturn și lunar”²³. În volumul *Șoim peste prăpastie* (ce cuprinde versuri scrise în închisoare), poetul se folosește de această simbolistică a păsării uraniene pentru a reda victoria spiritului asupra materiei.

Simbolurile luminii, numinosului și sofianicului, discutate într-un subcapitol, sunt categorii de reliefare a epifaniei divine, fie sub forma înțelepciunii, fie sub cea a luminii care curge, iar la nivel inteligibil, prin gânduri sau trăiri revelate. Lumina e atribut special al ascensiunii, care nu are direcție, ca săgeata sau pasărea, de exemplu. Ea e mai mult o *prezență* simțită, care descoperă un lucru, o ființă, care trimite la cineva și, mai rar, la ceva. Nichifor Crainic are meritul de a reda stilistic pogorârea transcendentului pe plaiurile autohtone, folosindu-se de imaginile transcendentale, sofianice, prezente în poezii ca: *Desmărginire*, *Șoim peste prăpastie*, *Rugăciune din amurg*, *Laudă*, *Vecernie* sau *Iisus prin grâu*. Sofianicul îmbrățișează această natură intimă, transfigurând-o, „făcând-o teatrul legendei biblice, repetate mereu” (Ov. S. Crohmălniceanu). Conceptul de *Weltanschauung* în poezia crainiciană la tipul de imagini biblice, ce transferă o realitate biblică în fapt poetic. Așa numitele *Biblische Spuren* (însemne biblice) constituie elementele de bază în construirea unei poeticii a verticalității, iar meritul poetului este acela de a descoperi o theodicee cotidiană, *Theodizee im Alltag*²⁴, o stare specifică eului liric aflat într-un amplu proces de depășire a ființei, fiind convins de existența divină, în ciuda apariției răului în lume.

Capitolul al optulea este dedicat poetului-monah Daniil Sandu Tudor, cel care, dintre poezii interbelice, abordează imnul religios, acatistul, *textul-normă* (Laura Bădescu), dar și poezia isihastă, înțeleasă ca răsfrângere a experienței „Rugului Aprins”. Acatistele compuse de Daniil Sandu Tudor nu rețin atenția numai ca artă compozițională (forma pe care o preia de la alți imnografi, cel mai cunoscut fiind Roman Melodul), ci și sub aspectul ideilor, al formelor

²³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2. Cuvânt înainte de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș, București, Editura Artemis, 1993, vol. 1, p. 320.

²⁴ Martin Nicol, *Living with the Hidden God. The Individual's Suffering in Modern Poetry*, în vol. *But vindicate the Ways of Got to man. Literature and Theodicy*, Rudolf Freiburg u. Susanne Gruss, Tübingen, 2004, p. 448.

liturgice și dogmatice concentrate în el. Acatistul, pe de o parte, dă plusul de informație dogmatică, istorică cu privire la sfântul care e menționat, pe de altă parte, din punct de vedere liturgic, are rol latreutic, invocarea sfântului, a Fecioarei Maria permițând crearea unui *canal* duhovnicesc care e necesar pentru sensibilizarea sufletului. Textul-normă, imnul-acatist are un rol în primul rând cultic, de invocare și mărire a persoanei divine. El poate fi compus păstrându-se maxima fidelitate față de model (cum ar fi, spre exemplu, *Acatistul Maicii Domnului, Apărătoarea Țarigradului*), sau modelul poate fi autonomizat în parametrul unei noi viziuni auctoriale (*Imn-Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului*). În ambele situații, această producție cultică, „genială tocmai prin absența originalității lirice subiective superficiale” se identifică cu liricul obiectiv colectiv al Tradiției Bisericii, cu „asumarea și varierea creatoare a motivelor a imaginilor ei simbolice și arhetipale de mare profunzime religioasă în care poezia se transfigurează în rugăciune, și arta în spiritualitate”²⁵. Nu mai puțin importante în opera acestui poet-monah sunt cele câteva poezii isihaste, multe dintre ele scrise în perioada dinaintea întemnițării la Aiud, când era deja retras, schivnic la Mănăstirea Rarău. Aceste poezii dezvoltă starea de mistică ekstatică, ieșirea *în afară*, spre divinitate. Starea ekstatică este echivalentă în creștinism cu o culme a lucidității, în care misticului i se revelează atât lumea exterioară, cât și cea interioară, atât transcendentul spre care tinde neîncetat, cât și lăuntrurile nebănuite ale inimii, în care Dumnezeu se face prezent. Transmutând sensul experienței *mistice* în experiență *poetică* sau transfigurând-o pe aceasta din urmă până la găsirea dimensiunii ei mistice, poetul este beneficiarul unei redescoperiri lăuntrice, cu iradieri spre iluminarea interioară a cuvântului. Poezia, în acest caz, nu e numai o cale de acces spre miezul lucrurilor și a fapturilor, ci devine o deslușire a prezenței lui Dumnezeu în inima omului. În aceste texte, Daniil Sandu Tudor sugerează apropierea poeziei de rugăciune, dar nu de cea preponderent verbalizată, ci de rugăciunea inimii practică de isihăști, rugăciune pe care însuși poetul o practica. În cadrul liricii tudoriene am analizat motivul timpului și al luminii, poetul aflându-se sub incidența unui dublu timp: anabazic, timp în care ființa tinde spre absolut, și catabazic, de întoarcere spre interior, spre centrul inimii, cât și motivul focului trimite la semnificații diverse: de sacrificiu, de purificare interioară, de asceză.

Aceste succinte analize asupra imaginarului liric din perioada interbelică și postbelică din privința teologiei literare au intenția de a scoate în evidență rolul pe care imaginea îl joacă în contextul secolului al XX-lea și de a scoate în evidență influența pe care o are aceasta asupra religiosului într-o literatură dominată de curentul modernist și într-o societate secularizată. Impasul dintre ceea ce nu mai este, „al zeilor dispăruți și al Dumnezeului ce va să vie” (Heidegger) reprezintă o provocare mereu actuală. Poetul, prin funcția lui de revelator de stări de spirit, a fost convocat de multe ori să o urmeze.

---

²⁵ Diac. Ioan I. Ică jr., *Daniil Sandu Tudor - poet, schimnic, neoimnograf și martir*, în „Revista Teologică”, anul I, nr. 2, 1991, p. 110.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. Opere literare

Alighieri, Dante, *Divina comedie*. Traducere de Eta Boeriu. Note de Alexandru Balaci, Pitești, Editura Paralela 45, 2001.

Anania, Valeriu, *Din spumele mării*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.

Arghezi, Tudor, *Pagini alese*, București, Editura 100+1 GRAMAR, 1998.

Arghezi, Tudor, *Scrieri 6, Poeme, Ce-ai cu mine, vântule? Printre psalmi*, București, Editura pentru literatură, 1964.

Arghezi, Tudor, *Versuri*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Augustin, Sf., *Confesiuni*. Traducere din limba latină, introducere și note de Eugen Munteanu, București, Editura Nemira, 2006.

Blaga, Lucian, *Elanul insulei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Blaga, Lucian, *Opera poetică*. Ediție îngrijită de George Gană, Dorli Blaga, prefață George Gană, București, Humanitas, 2007.

Blaga, Lucian, *Poeme alese*, București, Editura Grai și Suflet Cultura Națională, 1998.

Blaga, Lucian, *Poezii*, vol.I, București, Editura Minerva, 1974.

Codreanu, Mihai, *Sonete și aforisme*. Ediție îngrijită și prefață de Ion Arhip, Iași, Editura Junimea, 1982.

Cotruș, Aron, *Poezii*, Timișoara, Editura de Vest, 1991.

Crainic, Nichifor, *Cursurile de mistica: I. Teologie mistica. II. Mistica germana*. Studiu introductiv și ediție de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2010.

Crainic, Nichifor, *Nostalgia paradisului*. Studiu introductiv de Prof. Dr. Dumitru Stăniloae. Postfață și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Fișă bibliografică de Al. Cojan, Iași, Editura Moldova, 1994.

Crainic, Nichifor, *Poezii alese, 1914-1944* (în selecția autorului). Cuvânt înainte de Prof. univ. Dumitru Papadima, București, Editura Roza Vânturilor, 1990.

Crainic, Nichifor, *Spiritualitatea poeziei românești*. Cuvânt înainte și ediție îngrijită de Alexandru Condeescu, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 1998.

Crainic, Nichifor, *Șoim peste prăpastie. Versuri inedite create în temnițele Aiudului*. Cuvânt înainte de Nedic Lemnaru, București, Editura Roza Vânturilor, 1990.

Crainic, Nichifor, *Zile albe. Zile negre, (Memorii)*, București, Casa Editorială „Gândirea”, 1991.

Gyr, Radu, *Balade*. Ediție îngrijită de Ioan Popișteanu, Constanța, Editura Ex Ponto, 1999.

Gyr, Radu, *Poezia în cătușe, Poezii din închisori*. Canada, Editura Cuvântul Românesc, 1982.

Gyr, Radu, *Sângele temniței stigmatate*, București, Editura Vreamea XXI, 2003.

Gyr, Radu, *Ultimele poeme*. Ediție îngrijită și postfață de Barbu Cioculescu, București, Editura Vreamea, 1994.

Hölderlin, Friedrich, *Gedichte*, Herausgegeben von Gerhard Kurz in Zusammenarbeit mit Wolfgang Braungart. Nachwort von Bernhard Bösenstein, Stuttgart, Verlag Philipp Reclam jun., 2000.

Isanos, Magda, *Cântarea munților. Versuri, proză și publicistică*. Ediție și tabel cronologic de Margareta Husar. Prefață de Constantin Ciopraga, București, Editura Minerva, 1988.

Militaru, Vasile, *Poemele nemuririi*. Ediție îngrijită și prefață de Tudor Nedelcea, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1995.

Militaru, Vasile, *Psaltirea în versuri*, București, Editura „Lumină Lină din Lumină”, 2000.

Pillat, Ion, *Opere. Poezii. Volumul II (1917-1927)*. Studiu introductiv de Adrian Angheliescu. Ediție îngrijită, notă asupra ediției, bibliografie, note, referințe critice, indice de nume și postfață de Cornelia Pillat, București, Editura Du Style, 2001.

Pillat, Ion, *Opere. Poezii. Volumul III (1927-1944)*. Studiu introductiv de Monica Pillat. Ediție îngrijită, notă asupra ediției, bibliografie, note, referințe critice, indice de nume și postfață de Cornelia Pillat, București, Editura Du Style, 2001.

Tudor, Sandu Daniil, *Taina Rugului Aprins, Scrieri și documente inedite*. Cu trei cuvinte mărturisitoare de Alexandru Mironescu, ÎPS Bartolomeu Anania, Arhim. Sofian Boghiu, București, Editura Anastasia, 1999.

Tudor, Sandu, *Acatiste*. Cuvânt înainte de Bartolomeu Valeriu Anania, București, Editura Anastasia, 1997.

Voiculescu, V., *Călătorie spre locul inimii. Poeme religioase*. Ediție îngrijită și notă asupra ediției de Radu Voiculescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

Voiculescu, V., *Integrala operei poetice*, ediție de Roxana Sorescu, București, Editura Anastasia, 1999.

B. Filozofie, estetică, teorie, critică și istorie literară

*** *Metzler Lexikon. Literatur und Kulturtheorie*. Herausgegeben von Ansgar Nünning, Stuttgart, Verlag J. B. Metzler, 2008.

*** *Vocabulaire de theologie biblique*, Paris, 1991

Adorno, Theodor W., *Ästhetische Theorie*. Hrsg. von Gretel Adorno und Rolf Tiedemann, Frankfurt am Main, 1970 (13. Aufl., 1995).

Adorno, Theodor W., *Ontologie und Dialektik*. Hrsg. von Rolf Tiedemann, Frankfurt am Main 2002.

Alexianu, Al., *Istoria poeziei culte românești (1570-1830)*, volumul I, București, Editura Majadahonda, 2001.

Andriescu, Al., *Psalmii în literatura română*, Iași, Editura Universității ”Alexandru Ioan Cuza”, 2004.

Angelescu, Silviu, *Mitul și literatura*, București, Editura Univers, 1999.

Angermüller, Johannes, *Nach dem Strukturalismus. Theoriediskurs und intellektuelles Feld in Frankreich*, Bielefeld, 2007.

- Anghelescu, Mircea, *Literatură și biografie*, București, Editura Universal Dalsi, 2005.
- Aristotel, *Poetica*. Traducere de D. M. Pippidi. Studiu introductiv și comentarii de D. N. Pippidi, București, Editura Humanitas, 2004.
- Auerbach, Erich, *Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur*, 9. Auflage (erstaussgabe 1946), Bern, Verlag Francke, 1994.
- Bachelard, Gaston, *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*. Traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1997.
- Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*. Traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1995.
- Bachelard, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei. Eseu asupra imaginilor intimității*. Traducere, note și postfață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1998.
- Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*. Traducere din limba franceză de Luminița Brăileanu. Prefață de Mircea Martin, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.
- Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*. Traducere de Irina Bădescu. Prefață de Mircea Martin, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.
- Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*. Traducere de Lucia Ruxandra Munteanu. Prefață de Romul Munteanu, București, Editura Univers, 2000.
- Balotă, Nicolae, *Arte poetice ale secolului XX*, București, Editura Minerva, 1997.
- Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura Eminescu, 1979.
- Belting, Hans, *Bild und Kult. Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst*, München, Verlag C. H. Beck, 1990.
- Belting, Hans, *Das echte Bild. Bildfragen als Glaubensfragen*, München, Verlag C. H. Beck, 2005.
- Blaga, Lucian, *Încercări filosofice*, Timișoara, Editura Facla, 1977.
- Blaga, Lucian, *Isvoade. Eseuri. Conferințe. Articole.*, București, Editura Minerva, 1972.
- Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*. Ediție îngrijită de Dorli Blaga. Studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva, 1985.
- Blaga, Lucian, *Trilogia cunoașterii*. Ediție îngrijită de Dorli Blaga. Studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva, 1983.
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Borella, Jean, *Criza simbolismului religios*. Traducere de Diana Morărașu, Iași, Institutul European, 1995.
- Borgards, Roland, *Texte zur Kulturtheorie und Kulturwissenschaft*, Stuttgart, Philipp Reclam jun, 2010.
- Bourbeck, Christine, *Die Struktur der Zeit in heutiger Dichtung*, Berlin, Herbert Renner Verlag, 1956.
- Braga, Corin, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, Iași, Institutul European, 1998.
- Braga, Corin, *Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- Braga, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Braga, Mircea, *Când sensul acopera semnul*, București, Editura Eminescu, 1985.
- Braga, Mircea, *Destinul unor structuri literare*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

- Braga, Mircea, *Dincolo de binele și răul culturii (Friedrich Nietzsche)*, vol. I, Sibiu, Editura Imago, 2006.
- Braga, Mircea, *Istoria literară ca pretext*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982.
- Braga, Mircea, *Replieri interpretative*, Sibiu, Editura Imago, 2003.
- Braga, Mircea, *Teorie și metodă: eseu despre izvoarele aventurii metodologice moderne*, Sibiu, Editura Imago, 2002.
- Braga, Mircea, *V. Voiculescu în orizontul tradiționalismului*, București, Editura Minerva, 1984
- Burgos, Jean, *Imaginar și creație*. Volum tradus în cadrul *Cercului traducătorilor* din Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. Prefață de Muguraș Constantinescu, București, Editura Univers, 2003.
- Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarii*. Traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea. Prefață de Gabriela Duda, București, Editura Univers, 1988.
- Buse, Ionel, *Filosofia și metodologia imaginarii*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2005.
- Buzași, Ion, *Aron Cotruș. Strălucirea unei recuperări*, (în colaborare), Alba Iulia, Editura Unirea, 2007.
- Caietele Echinox, Teoria și practica imaginii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
- Caillois, Roger, *L'homme et le sacré*, Paris, Gallimard, 1950.
- Caillois, Roger, *Mitul și omul*. Traducere de Lidia Simion, București, Editura Nemira, 2000.
- Caillois, Roger, *Omul și sacrul*. Traducere din limba franceză de Dan Petrescu, București, Editura Nemira, 2006.
- Castoriadis, Cornelius, *Figures du pensable*, Paris, Editions du Seuil, 1999.
- Castoriadis, Cornelius, *L'institution imaginaire de la société*, Paris, Editions du Seuil, 1975.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Alexandru Piru, București, Editura Minerva, 1982.
- Călinescu, G., *Principii de estetică*, București, Editura pentru literatură, 1968.
- Călinescu, G., *Ulysse*, București, Editura pentru literatură, 1967.
- Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie (de la romantism la avangardă)*, București, Editura Eminescu, 1972.
- Câmpan, Diana, *Solitudine întru înțelepciune*, Sibiu, Editura Imago, 2006.
- Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, volumul I-III, București, Editura Artemis, 1993.
- Chiciudean, Gabriela, *Incursiuni în lumea simbolurilor*, Sibiu, Editura Imago, 2004.
- Cioabă, Cătălin, *Timp și temporalitate. Comentariu la conferința: Conceptul de timp la Martin Heidegger*, București, Editura Humanitas, 2000.
- Ciopraga, Constantin, *Literatura română între 1900 și 1918*, Iași, Editura Junimea, 1970.
- Cistelecan, Al., *Poezie și livresc*, București, Editura Cartea Românească, 1987.
- Croce, Benedetto, *Breviar de estetică. Estetica în nuce*. Traducere de Eugen Costescu. Studiu introductiv de N. Tertulian, București, Editura Științifică, 1971.

Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, volumul I, București, Editura Minerva, 1974.

Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română și expresionismul*, București, Editura Minerva, 1978.

Culianu, I. P., *Mircea Eliade*, Iași, Editura Polirom, 2004.

Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere 1484*. Traducere din franceză de Dan Petrescu. Prefață de Mircea Eliade. Postfață de Sorin Antohi, Iași, Editura Polirom, 2003.

Derrida, Jacques, *De la grammatologie*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1967.

Dorcescu, Eugen, *Abyssus abyssum invocat*, Editura online, Semănătorul, 2009.

Dufenne, Mikel, *Poeticul*. Cuvânt înainte și traducere Ion Pascadi, București, Editura Univers, 1971.

Dufrenne, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*. Cuvânt înainte și traducere de Dumitru Matei, București, Editura Meridiane, 1976.

Dufrenne, Mikel, *Poeticul*. Cuvânt înainte și traducere de Ion Pascadi, București, Editura Univers, 1971.

Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Valori și echivalențe umaniste, excurs critic și comparatist*, București, Editura Eminescu, 1973.

Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*. Traducere din limba franceză de Muguraș Constantinescu și Anișoara Bobocea, București, Editura Nemira, 1999.

Durand, Gilbert, *Introducere în mitologie. Mituri și societăți*. Traducere de Corin Braga, Cluj, Editura Dacia, 2004.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Universul Enciclopedic, 2000.

Eco, Umberto, *Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative*. Traducere de Marina Spalas, prefață de Cornel Mihai Ionescu, București, Ed. Univers, 1991.

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*. Traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Constanța, Editura Pontica, 1996.

Eco, Umberto, *Sémiotique et philosophie du langage*. Traducere Myriem Bouzaher, Paris, P.U.F., 1988.

Eliade, Mircea, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*. Prefață de Georges Dumézil. Traducere de Alexandra Beldescu, București, Editura Humanitas, 1994.

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*. Traducere și postfață de Cezar Baltag, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Eliade, Mircea, *Întâlnirea cu sacralul*. Volum îngrijit de Cristian Bădiliță în colaborare cu Paul Barbăneagră, Cluj, Editura Echinox, 2001.

Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțoarceri*. Traducere de Maria Ivănescu și Mircea Ivănescu, București, Editura Științifică, 1991.

Eliade, Mircea, *Morfologia religiilor - prolegomene*, București, Editura Jurnalul Literar, 1993.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*. Traducere din limba franceză de Rodica Chira, București, Editura Humanitas, 1992.

Foucault, Michel, *L'Archéologie du savoir*, Paris, Gallimard, 1969.

Foucault, Michel, *Les Mots et les Choses. Une archéologie des sciences humaines*, Paris, Gallimard, 1966.

Foucault, Michel, *L'Ordre du discours*, Paris, Gallimard, 1971.

François Dosse, *Geschichte des Strukturalismus*, Frankfurt a. M., Verlag S. Fischer, (2 Bde.), 1999.

Frank, Manfred, *Was ist Neostukturalismus?*, Frankfurt, Suhrkamp, 1984.

Freud, Sigmund, *Opere* vol. I, *Totem și tabu. Moise și monoteismul. Anghoasă în civilizație. Viitorul unei iluzii*. Traducere de dr. Leonard Gavriliu, București, Editura Științifică, 1991.

Friedrich, Hugo, *Structura liricii moderne de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*. În românește de Dieter Fuhrmann. Prefață de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1998.

Frye, Northrop, *Anatomia criticii*. Traducere de Domnica Sterian și Mihai Spărișu. Prefață de Vera Călin, București, Editura Univers, 1972.

Gasset, José Ortega y, *Dezumanizarea artei și alte eseuri de estetică*. Traducere, prefață și note de Sorin Mărculescu, București, Editura Humanitas, 2000.

Gelfert, Hans-Dieter, *Wie interpretiert man ein Gedicht?*, Stuttgart, Philipp Reclam jun, 2010.

Genette, Gerard, *Figuri*. Selecție, traducere și prefață de Angela Ion și Irina Mavrodin, Univers, București, 1978.

Genette, Gerard, *Introduction à l'architexte*, Paris, Éditions du Seuil, 1979.

George, Al., *Marele Alpha*, București, Editura Cartea Românească, 1970.

Glodeanu, Gheorghe, *Fascinația ficțiunii. Incursiuni în literatura interbelică și contemporană*, București, Fundația Culturală Libra, 2006.

Glodeanu, Gheorghe, *Poezie și poetică*, București, Editura Fundației Culturale Libra, 2004.

Grăsoiu, Liviu, *Poezia lui Vasile Voiculescu*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Hegel, Fr., *Despre artă și poezie*, vol I-II. Selecție, prefață și note de Ion Ianoși, București, Editura Minerva, 1979.

Heidegger, Martin, *Gesamtausgabe 39: Abt. 2, Vorlesungen 1923 – 1944. Hölderlins Hymnen "Germanien" und "Der Rhein"*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann Verlag, 1980.

Heidegger, Martin, *Prolegomene la istoria conceptului de timp*. Traducere din limba germană de Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas, 2005.

Husserl, Edmund, *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Hrsg. u. eing. von S. Strasser Den Haag, Nijhoff, 1950.

Husserl, Edmund, *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*, Halle, Max Niemeyer Verlag, 1929.

- Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Paris, Éditions de Minuit, 1963.
- Jinga, Constantin, *Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor. Omul și opera*, București, Editura Christiana, 2005.
- Jung, C. G., *Arhetipurile și inconștientul colectiv*. Traducere de Dana Verescu, Vasile Dem Zamfirescu, București, Editura Trei, 2003.
- Lacan, Jacques, *Autres écrits*, Paris, Éditions du Seuil, 2001.
- Lacan, Jacques, *Die vier Grundbegriffe der Psychoanalyse*, Weinheim-Berlin, 1987.
- Lévi-Strauss, Claude: *Anthropologie structurale*, Paris, Plon, 1958.
- Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I-III, București, Editura Minerva, 1981.
- Lovinescu, Eugen, *Texte critice*, București, Editura Tineretului, 1968.
- Manolescu, Nicolae, *Despre poezie*, București, Ed. Cartea Românească, 1987.
- Manolescu, Nicolae, *Metamorfozele poeziei*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Manolescu, Nicolae, *Teme*, București, Editura Cartea Românească, 1971.
- Manu, Emil, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, vol. I-II, București, Editura Curtea Veche, 2004.
- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare I*, București, Editura Eminescu, 1973.
- Marino, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj, Editura Dacia, 1987.
- Marino, Adrian, *Modern, modernism, modernitate*, București, Ed. Univers, 1969.
- Mario de Micheli, *Avangarda artistică a secolului XX*. Traducere de Ilie Constantin, București, Editura Meridiane, 1968.
- Mazilu, Dan Horia *Literatura română în epoca Renașterii*, București, Editura Minerva, 1984.
- Michaux, Henri, *Emergences-Résurgences*, Genève, Skira, 2001.
- Micu, Dumitru, „Gândirea” și gândirismul. Momente și sinteze, București, Editura Minerva, 1975.
- Micu, Dumitru, *Estetica lui Lucian Blaga*, București, Editura Științifică, 1970.
- Micu, Dumitru, *Limbaje lirice contemporane*, București, Editura Minerva, 1988.
- Mincu, Marian, *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Constanța, Editura Pontica, 2008
- Moebius, Stephan, Reckwitz, Andreas (Hg.), *Poststrukturalistische Sozialwissenschaften*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2008.
- Mungiu-Pippidi, Alina, *Doctrine Politice. Concepte universale și realități românești*, Iași, Editura Polirom și Societatea Academică Română, colecția "Collegium", 1998.
- Münker, Stefan, Roesler, Alexander, *Poststrukturalismus*, Stuttgart, Metzler Verlag, 2000.
- Nietzsche, Fr., *Also sprach Zarathustra*, München, Deutschen Taschenbuch Verlag, 1988.
- Nünning, Ansgar, *Metzler-Lexikon Literatur-und Kulturtheorie: Ansätze - Personen – Grundbegriffe*, Stuttgart-Metzler-Weimar, J.B. Metzler, 2001.
- Otto, Rudolf, *Despre numinos*. Traducere din limba germană de Silvia Irimiea și Ioan Milea, ediție revăzută, București, Editura Humanitas, 2006.

- Otto, Rudolf, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*. Traducere din limba germană de Ioan Milea, București, Editura Humanitas 2005.
- Pageaux, Daniel-Henri, *Literatură generală și comparată*. Traducere de Lidia Bodea, Cuvânt introductiv de Paul Cornea, Iași, Editura Polirom, 2000.
- Palmer, Michael, *Freud și Jung, despre religie*, București, Editura Iri, 1999.
- Pantea, Aurel (coord.), *Sacrul în poezia românească*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007.
- Pantea, Aurel, *Poeți ai transcendenței pline*, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 2003.
- Petraș, Irina, *Literatura Română Contemporană*, Editura Ideea Europeana, 2008.
- Petraș, Irina, *Teoria literaturii. Dicționar – antologie*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 2002.
- Piru, Al., *Studii și observații critice*, București, Editura Eminescu, 1973.
- Platon, *Dialoguri*. Traducere de Cezar Papacostea, București, Editura pentru Literatură Universală, 1968.
- Pop, Ion, *Lucian Blaga. Universul liric*, București, Editura Cartea Românească, 1981.
- Pop, Ion, *Poezia unei generații*, Cluj, Editura Dacia, 1973.
- Popa, Mircea, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I-II, București, Editura Fundației, 1996.
- Poulet, Georges, *Conștiința critică*. Traducere și prefață de Ion Pop, București, Editura Univers, 1979.
- Revel, Judith, *La Pensée du discontinu: Introduction à la lecture de Foucault*, Paris, Mille et une nuits, 2010.
- Revel, Judith, *Michel Foucault. Expériences de la pensée*, Paris, Bordas, 2005.
- Ricoeur, Paul, *Metafora vie*. Cuvânt înainte și traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1984.
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, volumul II, București, Editura Minerva, 1972.
- Rusu, Liviu, *Estetica poeziei lirice*, București, Editura pentru literatură, 1969.
- Ryan, Michael, *Structuralism and Poststructuralism in: New Dictionary of the History of Ideas*, Bd. 6, 2260-2264.
- Sarte, Jean Paul, *L'imagination*, Paris, PUF, 1991.
- Sarte, Jean Paul, *L'Imaginaire*, Paris, Gallimard, 2005.
- Saussure, Ferdinand de, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1972.
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. III-IV, București, Cartea Românească, 1984.
- Simuț, Ion, *Critica de tranziție*, Cluj, Ed. Dacia, 1996.
- Simuț, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Oradea, Ed. Cogito, 1994.
- Simuț, Ion, *Simptomele actualității literare*, Oradea, Biblioteca revistei „Familia”, 2007.
- Spengler, Oswald, *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, Band 1, Wien 1918, Band 2: München, 1922.
- Stäheli, Urs, *Poststrukturalistische Soziologien*, Bielefeld, Transcript, 2000.
- Streinu, Vladimir, *Pagini de critică literară*, volumul II, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Șora, Mihail, *Clipa și timpul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.

- Thomas, Joël, *Introduction aux méthodologies de l'imaginaire*, Paris, Ellipses, 1998.
- Todorov, Tzvetlan, *Symbolisme et interprétation*, Paris, Seuil, 1978.
- Tomuș, Mircea, *Cincisprezece poeți*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Tomuș, Mircea, *Carnet critic*, București, Editura pentru Literatură, 1969.
- Tristan, Frederik, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană sec. II – VI*. Traducere de Buculei Elena, Boroș Ana, București, Editura Meridiane, 2002.
- Țigănuș, Virgil Nistru, *Lumină lină. Discursul religios metaforic în poezia română*, Galați, Editura Alma, 2001.
- Ungureanu, Cornel, *Istoria secretă a literaturii române*, Brașov, Editura Aula, 2007.
- Ungureanu, Cornel, *V. Voiculescu și structurile literare ale Renașterii*, Timișoara, 1984.
- Ursache, Ioana, *Get ready for academic writing*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- Védérine, Hélène, *Les grandes conceptions de l'imaginaire. De Platon à Sartre et Lacan*, Paris, Librairie générale française, 1990.
- Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1966.
- Vianu, Tudor, *Opere*, vol. I-VIII. Antologie, note și prefață de Sorin Alexandrescu, text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva, 1975.
- Vulcănescu, Mircea, *Eros și logos*, București, Editura Paideia, 1991.
- Walter, Hinck, *Gedichte und Interpretationen*, Band 6: Gegenwart I, Stuttgart, Philipp Reclam jun, 2009.
- Weil, Simone, *Forme de iubire implicită a lui Dumnezeu*. Traducere din franceză și prefață de Anca Manolescu, București, Editura Humanitas, 2005.
- Weil, Simone, *Greutatea și harul*. Traducere din franceză și prefață de Anca Manolescu, București, Editura Humanitas, 2003.
- Wellek, René, *Conceptele criticii*. Traducere în limba română de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, București, Editura Univers, 1970.
- Wiese, Benno von, *Die Deutsche Lyrik: Form und Geschichte; Interpretationen. Vom Mittelalter bis zur Frühromantik*, Duesseldorf, August Bagel Verlag, 1956.
- Wiese, Benno von, *Die Deutsche Lyrik: Form und Geschichte; Interpretationen. Von der Spätromantik bis zur Gegenwart*, Duesseldorf, August Bagel Verlag, 1956.
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*. Traducere de Muguraș Constantinescu. Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Iași, Editura Polirom, 2004.
- Wunenburger, Jean-Jacques, *L'imaginaire*, Paris, PUF, 2003.
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Le sacré*, Paris, Presses Universitaires de France, 1981.
- Zaharia-Filipaș, Elena, *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, București, Editura Minerva, 1980.

C. Resurse biblice, literatură teologică

- Athonitul, Sfântul Siluan, *Între iadul deznădejdiei și iadul smereniei*. Traducere de diac. Ioan I. Ică jr. Studiu introductiv de diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2001.

- Attias, Christophe Jean et Gisel, Pierre *De la Bible a la literature*, Geneve, Edition Labor et Fides, 2003.
- Baader, Franz V., *Über den Begriff der Zeit*, hgg. von der Wissenschaftlichen Buchgesellschaft Darmstadt, Tuebingen, 1958.
- Baar, James, *Biblical words for time*, London, SCM Press LTD, 1962.
- Baden, Hans Juergen, *Poesie und Theologie*, Hamburg, 1971.
- Baenziger, Hans, *Kirchen ohne Dichter. Band I – Deutschsprachige Literatur de Neuzeit*, Bern, Francke Verlag, 1992.
- Bahr, Hans-Eckehard, *Theologische Untersuchung der Kunst. Poesis*, Muenchen-Hamburg, 1965.
- Baltz, Ursula, *Theologie und Poesie, Annaeherungen an einen komplexen Problemzusammenhang zwieschen Theologie und Literaturwissenschaft*, Frankfurt am Main. Bern. New York, Peter Lang Verlang, 1983.
- Baude, Pierre-Marie, *La Bible en littérature: actes du colloque international de Metz* (septembre 1994), Université de Metz, Paris, Les Editions du Cerf, 1997.
- Becker, Hanjakob und Kaczynski, Reiner, *Liturgie und Dichtung. Ein interdisziplinaeres Kompendium*, 2 Bande, St. Ottilien, 1983.
- Breck, John, *Cum citim Sfânta Scriptură? Despre structura limbajului biblic*. Traducere de Ioana Tămăian, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005.
- Breck, John, *Darul sacru al vieții*. Traducere și ediție îngrijită de Vasile Manea, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2001.
- Breck, John, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*. Traducere de Ioana Tămăian, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2003.
- Bulgakov, Serghei, *Lumina neînserată. Contemplații și reflecții metafizice*. Traducere de Elena Drăgușin, București, Editura Anastasia, 1999.
- Bulgakov, Serghei, *Ortodoxia*. Traducere de Nicolae Grosu, București, Editura Paideia, 1997.
- Choudhury, Kamal Narayan, *Mysticism in indian poetry: a critical study of the assamese mystik poets of the romantic age*, Calcutta, Punthi – Pustak, 1996.
- Claussen, Johann Hinrich, *Spiegelungen – Biblische Texte und moderne Lyrik*, Zuerich, Pano Verlag, 2004.
- Cocagnac, Maurice, *Simboluri biblice. Lexic Teologic*. Traducere de Micaela Slăvescu, București, Editura Humanitas, 1997.
- Cohn-Sherbok, Dan, *Messianic Judaism*, London, Continuum, 2000.
- Crimmann, Ralph P., *Literaturtheologie. Studien zum Vermittlungsproblem zwischen Germanistik und Theologie, Dichtung und Glaube, Literaturdidaktik und Religionspädagogik*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 1978.
- Curzon, David, *The gospel in our image – An Anthology of Twentieth-Century Poetry. Based on Biblical Texts*, Florida, Harcourt Brace & Co., 1995.

Damaschin, Sfântul Ioan, *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*. Traducere din limba greacă, introducere și note de pr. prof. Dumitru Fecioru, București, Editura I.B.M.B.O.R., 1998.

Domin, Hilde, *Wozu Lyrik heute. Dichtung und Leser in der gesteuerten Gesellschaft*, Muenchen, 1968.

Ebach, Juergen und Faber, Richard, *Bibel und Literatur*, Muenchen, Wilhelm Fink Verlag, 1995.

Eco, Umberto, *Ueber Gott und die Welt. Essays und Glossen*, Muenchen-Wien, 1985.

Eibl, Karl, *Die Entstehung der Poesie*, Frankfurt am Main-Leipzig, 1995.

Esch, Arno, *Englische religioese Lyrik des 17. Jahrhunderts: Studien zu Donne, Herbert, Crashaw, Vaughan*, Tuebingen, Niemeyer, 1955.

Frye, Northrop, *The Great Code. The Bible and Literature*, Routledge & Kegan Paul, 1982.

Gadamer, Hans-Georg, *Aesthetik und Poetik II, Geschichte Werke 9*, Tuebingen 1993.

Gellner, Christoph, *Schriftsteller lesen die Bibel – Die Heilige Schrift in der Literatur des 20. Jahrhunderts*, Primus Verlag, 2004.

Gojny, Tanja, *Biblischer Spuren in der Lyrik Erich Frieds*, Herausgegeben von Karl-Joseph Kuschel und Georg Langenhorst, Mainz, Mathias-Gruene-Wald Verlag, 2004.

Grenzmann, Wilhelm, *Was ist das christliche in der christlichen Literatur*, hrsg. von Karl Forster, Muenchen, Karl Zink Verlag, 1960.

Habel, Marie-Luise, *Die Wueste hat sich einer vorbehalten Biblisch-christliche Motive, Figuren und Sprechstrukturen im literarischen Werke*, Altenberge, Ingeborg Bachmanns Verlag, 1992.

Hohoff, Curt, *Was ist christliche Literatur*, Freiburg, Herder Verlag, 1966.

Hölscher, Andreas und Kampling, Rainer, *Religiöse Sprache und ihre Bilder: von der Bibel bis zur modernen Lyrik*, Berlin, Morus, 1998.

Ică, diac. prof. dr. Ioan I. jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Sibiu, Editura Deisis, 2008.

Ică, diac. prof. dr. Ioan I. jr., *Sfântul Simeon Noul Teolog. Imne, epistole și capitole*, Introducere și traducere diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2001.

Jad Hatem, *Théologie de l'œuvre d'art mystique et messianique. Thérèse d'Avila, Andreï Roublev, Michel Henry*, Bruxelles, Éditions Lessius, 2006.

Jasper, David and Prickett, Stephen, *The Bible and Literature – a reader*, Massachusetts USA, Blackwell Publishen Inc., 350 Main Street, Malden, 2000.

Jens, Walter und Kueng, Hans, *Dichtung und Religion*, Muenchen, 1985.

Jinga, Constantin, *Biblia și sacrul în literatură*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2001.

Kealy, Seán P., *Jesus and Politics, Zacchaeus Studies. New Testament*, Minnesota, The Liturgical Press, Collegeville, 1990.

Kienzler, Klaus; Reiter, Josef; Wenzler, Ludwig, *Das Heilige im Denken. Ansätze und Konturen einer Philosophie der Religion*, Muenster, Lit Verlag, 2005.

Klingmann, Ulrich, *Religion und Religiosität in der Lyrik von Nelly Sachs*, Frankfurt am Main, Bern, Peter D. Lang Verlag, 1980.

Knauer, Bettina, *Das Buch und die Bücher: Beiträge zum Verhältnis von Bibel, Religion und Literatur*, Würzburg, Königshausen & Neumann, 1997.

Koopmann, Helmut; Woesler, Winfried, *Literatur und Religion*, Freiburg, 1984.

Kranz, Gisbert, *Christliche Dichtung heute: Bibliographie der Neuerscheinungen von 1960 bis 1975 der Taschenbücher, Schulausgaben und Interpretationen*, Paderborn, Schöningh Verlag, 1975.

Kranz, Gisbert, *Christliche Literatur der Neuzeit*, (zweite, neubearbeitete Auflage), Aschaffenburg, Paul Pattloch Verlag, 1962.

Kranz, Gisbert, *Europas christliche Literatur 1500-1960*, Aschaffenburg, Paul Pattloch Verlag, 1961

Kranz, Gisbert, *Europas christliche Literatur von 1500 bis heute*, Muenchen, 1968.

Kranz, Gisbert, *Europas christliche Literatur von 500 bis 1500*, Muenchen, 1968.

Kranz, Gisbert, *Europas christliche Literatur*, Aschaffenburg, Paul Pattloch Verlag, 1961.

Kranz, Gisbert, *Lexikon der christlichen Weltliteratur*, Freiburg, Herder Verlag, 1978.

Kranz, Gisbert, *Was ist christliche Dichtung? Thesen. Fakten, Daten*. Muenchen, Verlag J. Pfeiffer, 1987.

Kurz, Paul Konrad, *Die Neuentdeckung des Poetischen*, Frankfurt am Main, 1975.

Kurz, Paul Konrad, *Gott in der modernen Literatur*, Münster, LIT Verlag 2, 2003.

Kuschel, Karl-Josef, *Abrahamische Ökumene: Dialog und Kooperation*. Frankfurt am Main, Lembeck, 2011.

Kuschel, Karl-Josef, *Ich glaube nicht, daß ich Atheist bin: neue Gespräche über Religion und Literatur*, München, Piper, 1992.

Kuschel, Karl-Josef, *Im Spiegel der Dichter. Mensch, Gott und Jesus in der Literatur des 20. Jahrhunderts*, Düsseldorf, Patmos, 1997.

Kuschel, Karl-Josef, *Jesus im Spiegel der Weltliteratur. Eine Jahrhundertbilanz in Texten und Einführungen*, Düsseldorf, Patmos, 2010.

Kuschel, Karl-Josef, *Jesus in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*, Zürich, Gütersloh, 1978.

Kuschel, Karl-Josef, *Neue Gespräche ueber Religion und Literatur*, Muenchen-Zuerich, Piper, 1992.

Kuschel, Karl-Josef, *Rilke und der Buddha: die Geschichte eines einzigartigen Dialogs*. Gütersloh, 2010.

Kuschel, Karl-Josef, *Theologie und Literatur- Zum Stands des Dialogs*, München, Kindler Verlag, 1986.

Kuschel, Karl-Josef, *Vielleicht hält Gott sich einige Dichter...: literarisch-theologische Porträts* Mainz, Matthias-Grünwald Verlag, 1996.

Lacoste, Jean-Yves, *Timpul – o fenomenologie teologică*. Traducere de Maria-Cornelia Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2005.

Langenhorst, Georg, *Theologie und Literatur, ein Handbuch*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2005.

Langgasser, Elisabeth, *Das Christliche der christlichen Dichtung. Vortraege und Briefe.*, Freiburg, Walter Verlag, 1961.

Mărturisorul, Maxim, Sf., *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*. Traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000.

Mieth, Dietmar, *Dichtung, Glaube und Moral*, Mainz, 1976.

Morgan, Robert, Barton, John, *Biblical interpretation*, Oxford University Press, 1988.

Moshe Idel, *Messianisme et mystique*. Traduction de l'hébreu par Catherine Chalier, Paris, Les Éditions du CERF, 1994.

Motte, Magda, *Auf der Suche nach dem verlorenen Gott: Religion in der Literatur der Gegenwart (Religion und Ästhetik)*, Mainz, Matthias-Grünwald-Verlag, 1996.

Muelberger, Sigrid, und Schmid Margarete, *Verdichtetes Wort. Biblische Themen in moderner Literatur*, Innsbruck-Wien, Tyralis Verlag, 1994.

Nicol, Martin, *Living with the Hidden God. The Individual's Suffering in Modern Poetry, in But vindicate the Ways of Got to man. Literature and Theodicy*, Tübingen, Rudolf Freiburg u. Susanne Gruss, 2004.

Pechlivanos, Milto, Rieger, St., Struck, Wolfgang, Weitz, Michael, *Einfuehrung in die Literaturwissenschaft*, Stuttgart. Weimar, J.B. Metzler Verlag, 1995.

Picard, Rudolf Hans, *Dichtung und Religion. Die kunst der Poesie im Dienst der religioesen Rede*, Konstanz, 1984.

Reed, Walter L., *Dialogues of the word: the Bible as literature according to Bakhtin*, New York, Oxford Univ. Pr., 1993.

Schleiermacher, Fr., *Über die Religion*. Hrsg. Von Günter Meckenstock, Berlin, Verlag Walter de Gruyter, 2001.

Schmemann, Alexander, *Eucharistia – Taina Împărăției*, București, Editura Bonifaciu, 2003.

Schmidienger, Heinrich, *Die Bibel in der deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts*, volumul I - *Formen und Motive*, Mainz, Matthias-Grünwald-Verlang, 1999.

Schmidienger, Heinrich, *Die Bibel in der deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts*, volumul II - *Personen und Figuren*, Mainz, Matthias-Grünwald-Verlang, 1999.

Schmidt, Hans, *Die religiöse Lyrik im Alten Testament*, Tuebingen, Mohr Verlag, 1912.

Schreijaeck, Thomas, *Spuren zum Geheimnis. Theologie und moderne Literatur im Gespraech*, Ostfildern, Schwaben Verlag, 2000.

Schröer, Henning Schroeter, Harald Fermor Gottard, *Theopoesie: Theologie und Poesie in hermeneutischer Sicht*, Rheinbach, CMZ Verlag, 1998.

Schwarz, M. Regina, *The book and the Text – The Bible and Literary Theory*, Great Britain, Blackwell Pub, 1990.

Schweizer, Erika, *Geistliche Geschwisterschaft. Nelly Sachs und Simone Weil – ein theologischer Diskurs*, Mainz, Matthias – Gruenewald Verlag, 2005.

Sendler, Egon, *Icoana, imaginea nevăzutului*. Traducere de Ioana Caragiu și Florin Caragiu, București, Editura Sofia, 2005.

Singer, Samuel, *Die religiöse Lyrik des Mittelalters*, Bern, Verlag A. Francke AG., 1933.

Sölle, Dorothee, *Das Eis der Seele zu spalten: Theologie und Literatur auf der Suche nach einer neuen Sprache*, Kreuz Verlag, 2008.

Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, București, Editura I. B. M. B. O. R., 2002.

Suhr, Ulrike, *Poesie als Sprache des Glaubens – Eine theologische Untersuchung des literarischen Werkes von Marie Luise Kaschnitz*, Stuttgart Berlin Koeln, W. Kohlhammer Verlag, 1992.

Vanhooser, Kevin J., *Is there a meaning in this text? The Bible, the reader, and the morality of literary knowledge*, Michigan-Zondervan, Grand Rapids, 1998.

Velicivcovschi, Paisie, *Capetele Starețului Paisie Velicicovshi despre rugăciunea minții*, Alba Iulia, Episcopia Ortodoxă, 1993.

Wolf, Alois, *Christliche Literatur des Mittelalters*, Aschaffenburg, Paul Pattloch Verlag, 1964.

D. Webografie (selectiv)

Aretzu, Paul, *Tradiție și mistică în poezie*

http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/71_via-a-romaneasca-3-4-2011/47_carte-de-religie/851_traditie-si-mistica-in-poezie.html

Cistelean, Al., *Limbaajul ultimativ. Lirismul mistic*

<http://www.cuvantul.ro/articol/?artID=5&nr=304>

Ovidiu Moceanu, *Literatura română veche*

<http://www.scribd.com/doc/6181255/Ovidiu-Moceanu-Literatura-Romana-Veche>

Eliot, T. S., *Religion and Literature*

<http://www.literaryjewels.com/2008/10/religion-and-literature-ts-eliot.html>

Eliot, T.S., *The Sacred Wood*

<http://www.prufrock.org/poem/tradition.html>

Răzvan Codrescu, *Doi poeți mesianici: Octavian Goga și Aron Cotruș*

<http://www.rostonline.org/rost/feb2005/goga-cotrus.shtml>

Huxley, Aldous, *Essay politics and religion*

<http://danassays.wordpress.com/collected-essays-by-aldous-huxley/aldous-huxley-essays-politics-and-religion/>

Aretzu, Paul, *Icoana dumnezeieștii liturghii*

http://www.viataromaneasca.eu/articole/10_cronici/430_icoana-dumnezeiestii-liturghii.html

religion-online

<http://www.religion-online.org/showarticle>

Metamorfoze, revistă de spiritualitate și atitudine civică

<http://metamorfoze.wordpress.com/2008/07/29/estetica-poeziei/>

Christianity and Literature

<http://theopoetics.net/wp-content/uploads/2010/11/Theopoetics-Process-and-Perspective.pdf>

Theopoetics

<http://theopoetics.net/wp-content/uploads/2010/11/Theopoiesis-Miller.pdf>

Newsmagazine of the Center for Process Studies

http://faber.whiteheadresearch.org/files/Conference_Review-Process-Conversations.pdf

Theologie und Literatur

<http://www.theologie-und-literatur.de/>

Theologie und Lyrik

<http://www.theologie.uni-erlangen.de/lehrstuhl-fuer-praktische-theologie/projekte/lyrik-projekt.html>